

Tiếng Huế không phải chỉ đơn giản tên mô phỏng ra như thơ nh tho ngôn văn xuất hiện trong thơ, nhạc và văn xuôi như những nét chạm phá rất đẹp thơ ngôn đời nói văn ngôn đời và xã Huế;

mà nhạc đời, phong tục, nhiều khe, đá đống và phong phú hơn nhiều. Tùy vào từng đời chạm ngôn cổ a Huế, cách phát âm có chỗ ngôn đời như; lúc thanh tao khi khó hiểu.

Lăng Khải Định

Xin đừng quên câu chuyện Huế, một tâm sự kín đáo giữa hai ông đang tu tập lý thuyết: "Tau nói với mi ri nì, en còn đôn, rã mà bả tê t, en ch tau phải ló ngoài cửa, en kiêu tau vô, b n tau lên ch n, cái ba . . . en đ n. Mi quai ch ngôn khôn?" S dĩ tâm sự kín đáo vì đây là chuyện riêng của hai người, nói bằng thơ ngôn, nhưng ý nghĩa thì như vậy: "Tau nói với mày như vậy, như còn đ r, vậy mà hôm kia kia, tao đang phải lóa ngoài sân, như kêu tao vào, bằng tao lên gi ngôn, r i nh . . . Mày coi có k không?" .

Ch đ n, ngoài ý nghĩa một trong bốn cái nh t của đời ngôn đời trên còn có nghĩa như ăn: "Đ n cho bả r i đi ngh" . Ăn cho no r i đi ng m gái .

Đ n cũng có nghĩa là đánh đòn: "Đ n cho h n một ch p!" (Đ c cho h n một h i!) . Ch đ n còn đ c phong dao Huế ghi i:

Đ c mùa thì chế c m h m

M t mùa thì đ n c m thi u

Xin đä c thêm mät câu ngăn ngän gän nhä rät thäng cäa Huä mà, näu không có . . . thông đäch viên gäc Huä hoäc Huä rät, e räng khó mà . . đã thông cho đä c:

"Thäa cä mä, bä tui vô rú rút mây vä đän trät, bä tui chä con cät, räa mà nä biät ra rằng, con cät läi, läi năng läm, bä tui mäng räa thê ! Chä mä tui cúng con gà, cä mä qua chút chä búi ." (Thäa cäu mä, bä con vào räng rút mây vä đän rá (hoäc nia), bä con thäy con cäp, väy mà chäng biät sao; con cäp chäy trän, chäy lä läm; bä con mäng quá . Giä mä con đang cúng con gà, cäu mä qua chút xíu cho vui) Khó hiäu chäa ? !

Thäng cä Huä thì nhiäu läm và cũng lä läm, và vì tiêu đä cäa bài này là lan man vä nhäng thäng đäó, nên xin đä c nhän nha tìm läi chút ít nhäng gì đã mät và ôn läi nhäng gì đang còn xäi . Vì trang báo có hän, không thä giäi thích täng chä mät, nên trong bài này, xin đä c ghép thäng thành täng câu, täng nhóm thäng, väa đä nhäm chán läi ra câu ra kéo, có đäu có đuôi hän:

"Đä cái mät träm lä mà đòi rän đäc!" (Thä mät mäy häc häc mà đòi häng trai) Đäc chäa ? O mô mà lä mang cái nhän không cäu chäng täi tòa này chäc phäi i giá hoäc phäi chän kiäp . . . tha häng may ra mäi có đä c täm chäng . Chä rän gän đäng nghĩa väi câu con ngäa Thäng Tä, câu này cũng đäc không kém . Thäng Tä là tên gäi cäa cäa Đông Nam, bên trong cäa này có Viän Thäng Kä gäm hai vä Khinh kä vä Phi kä vä chuyên nuôi däy ngäa cho triäu đình Huä . Vì thä gäi ngäa Thäng Tä có nghĩa bóng bäy xa xôi räng con đä nó ngäa läm, nó đä läm, nhäng thâm thúy hän nhiäu

"Mä cä thän lä vô lu, còn läa, tui này läi !" (Bà cä đän lúa vô khäp (cho đäy), còn đä ra, con mua läi) . Chä läa cũng còn có nghĩa là còn đä nhä trong hai câu trong bài ca dao Huä :

*Cây đa bän cũ (cũ) còn läa (còn đä)
Con đä đã khác năm xäa tä räi*

Này läi (mua läi); täng này thäng chä dùng näi xäm giäng, thân cän; täng đäng väi chänhäng läi, chia läi, mua läi . Chä không dùng ä chä búa hoäc näi mua bán um sùm

Đ&p ch&c l& đ&u, v&i máu! (Đánh nhau b& đ&u, toé máu!)

Th&&ng b& m& đ& mô ? Đ& c&i tr&t! Ch&c chúng ta cũng th&&ng hay h&i lữ con lúc chúng v&a t&p nói, v&a bi&t t& tình th&&ng đ&i v&i cha m&, câu này có nghĩa: "Th&&ng b& m& đ& đâu ? Đ& trên đ&u!" R&i đ&a ngón tay ch& ch&, mi&ng c&&i c&&i, nghe hoài không bi&t chán

Tra tr&n r&a mà còn & l&! (Ch&ng ch&c, già đ&u v&y mà còn c&i tru&ng) . & l& cũng xu&t hi&n trong câu ph&&ng ngôn "ăn lông & l&" ho&c "con gái Nam Ph&, & l& trèo cau!"

Lên c&i đ&n mà coi (Lên trên đ&i mà xem .) Ch& coi v& sau này đã ph& bi&n đ&n nhi&u đ&a ph&&ng khác .

M& đ&ng có làm đây! (M& đ&ng có l&m l&i, th&y lay) . Riêng ch& c& m& th&&ng là dùng cho c&u m& . Ng&&i Hu& ít dùng ch& c& đ& ch& ng&&i già vì đã có ch& ôn hay ông . Đi&n hình nh& c& Phan B&i Châu v&i chu&i ngày "an trí " & Hu&, dân Hu& đã có tên g&i ông già B&n Ng&, ho&c trong ca dao Hu&, khi nói đ&n c& Phan:

*Chi&u chi&u ông Ng& ra câu
Cái ve cái chén cái b&u sau l&ng*

Ch& ch&a ? N& ch& ! (Th&y ch&a ? Không th&y !) N& là l&i ph& nh&n g&n gàng pha chút gi&n h&n, chanh c&m nh& ch& bi&t, ch& ăn, ch& thêm vào ! H&n mô r&i ? N& bi&t ! Ch& n& bi&t & đây pha chút, chút xíu thôi s& ph&i tay v& cái chuy&n h&n đang & đâu ! T&c ng& Hu& : Có v& mà n& có ru&t .

Khóc l&y đ&y, không bi&t &t đ&t ! (Khóc ngon khóc lành, không bi&t x&u h&!) .

En d&m tui, tui d& òm ! (Anh &y nhìn tôi, tôi th&n quá !) Ch& òm ng&&i Hu& v&n th&&ng dùng đ& b& tức cho cái ph& đ&nh c&a mình: Ngon không ? D& òm !

O ñ rãng mà không biõ t hõ ngõõ i ! (Cõ đó sao mà không biõ t mõ c cõ !) Hõ ngõõ i cũng là tên cõ a cây trính ñõ, cây mõ c cõ . Cũng nhõ xõ u hõ, thõ n, mõ c cõ thì õ t dõ t, dõ và hõ ngõõ i có nghĩa khác nhau tuy chút ít nhõ ng tinh tõ, nhõ nhàng

Chiõ u hõ n cho gõ t, hõ n đõõ c õ n !: Chiõ u nó cho õ m vào, nó làm tõ i . Mõ i ôn mõ thõ i cõ m: Mõ i ông bà dùng cõ m .

Mõ tra rõ i mõ chõõ ng: Bà õ y già nên sinh tõ t . Chõ chõõ ng, ngõõ i Huõ cũng thõõ ng dùng đõ chõ mõ y đõ ng nhõc tì khõc nhõ, bõõ ng bõ nh hoõ c các võ có õ i nói, cách hành xõ ngang nhõ cua .

Ăn bõ cua cho hõ t đái mõ : Ăn vú cua cho hõ t đái dõ m . Chõ bõ cũng dành cho ngõõ i và các loài có vú khác . Bõ mõ là vú mõ, bõ p bõ là bõp .

Bõ a ni rãng tau buõ n chi õ, buõ n đõ sõ luôn ! (Sao hôm nay tao buõ n quá, buõ n quá trõ i luôn !) . Đõ sõ, võ i ngõõ i Huõ không đõ n thuõ n õ nghĩa thõ y mà ghõ ! hoõ c khõ ng khiõ p quá !, mà còn có nghĩa, thí dõ : Con ñõ đõ p đõ sõ !: Con bé đó đõ p quá trõ i !

Rãng mà cú tráu rõ a tê ? : Sao mà cõ c cõ n quá võ y ? Chõ cú tráu ñõ u phát âm đúng võ i giõ ng Huõ thì nghe ñõ ng hõ n chõ cõ c cõ n nhiõ u, có õ phõ i gom thêm mõ y chõ nhõ thô õ, võ phu thì mõ i õ t tõ đõõ c hõ t nghĩa .

Huõ nói trõ i

Nói trõ i là nói sai giõ ng, không đúng âm theo giõ ng viõ t, nói trõ i đôi khi cũng dùng trong trõõ ng hõ p "nói khác đi, nói cách khác" . Cách nói bõ biõ n âm này rõ t phõ thông õ Huõ, nhõ t là dân cõ vùng biõ n . Nói trõ i làm cho âm thanh ñõ ng hõ n, khó hiõ u hõ n .

Thơ Ngẫu Cựa Tiếng Hu

Tác Giả: Phan Th&nh

Thứ Sáu, 20 Tháng 5 Năm 2011 19:12

Con trâu t&ng ăn ngoài b& i te t&c là con trâu tr&ng ăn ngoài b& i tre . T&i tong t&o, n&c tong veo:
Tr&i trong tr&o, n&c trong veo .

H&u h&t nh&ng t& b&t đ&u b&ng "nh" đ&u đ&c ng&i Hu& nói tr&i thành "gi": già (nhà) . Gi& già
gi& v& ã già: Nh& nhà nh& (luôn) v& ã nhà!

Nh&ng t& b&t đ&u b&ng "s" thì nói tr&i ra thành "th": Ăn thung m&c th&ng: Ăn sung m&c s&ng
ho&c Th&y gòn là Sài gòn, ho&c n&a: Noái năng thông ph&ng: nói cho sòng ph&ng, rõ ràng . L&i
phát âm c&a ng&i Hu& không xác đ&nh đ&c âm cu&i là "n" hay "ng": Con th&ng l&ng chép
mi&ng th& thang!: Con th&n l&n chép mi&ng th& than!

Nh&ng ch& có âm "o" th&ng nói tr&i ra "oa": Xa voài vo&i, noái khôn t&i, v&i khôn đ&c,
ngó khôn ch&: Xa vôi v&i, nói không t&i, v&i không đ&c, nhìn không th&y! Ho&c n&a: Đi coai boái,
th&y boái noái đi coai cái voài voai: Đi coi bói, th&y bói nói đi coi cái vôi voi.

Nh&ng ch& có âm "ô", ng&i Hu& th&ng nói tr&i thành âm "u": Thúi trong thúi ra: Th&i t& trong
ra ngoài. Túi l&a t&t đ&n: T&i l&a t&t đ&n.

N&y r&i mà mũi r&i thò lò !: L&n đ&u mà mũi r&i lòng thông ! Ch& thò lò cũng đã góp m&t trong ca
dao Hu& :

*H&c trò thò lò mũi xanh
C&m cái bánh đúc ch&y quanh nhà th&y !*

Vô rú mà đ&n sáng: Vào r&ng mà đ&n g& . Sáng cũng đã góp m&t trong m&y câu hò giã g&o v&i
l&i đ&i đáp r&t "văn hóa" c&a Hu& :

Bên n& :

L& c& i s&ng ch& ra v&ng v&
B& v& l& a đ& than l& i th&nh than
Trai nam nh&n ch&ng mà đ& i đ&ng
Th&p xin k& t nghĩa t&o khang tr&n đ& i

Nghĩa: Cây c& i g& ch& ra v&ng (V&n) v& (V&), th&y v& l& a thì th&nh (Th&nh) than (Thang) . Cái k& t là ý l& i thâm h&u, cao xa h&n nhi&u: V&n, V& Th&nh, Thang là nh&ng v& vua th& i Tam Đ& i, Tây Châu bên Tàu .

Bên Nam:

Trâu ăn gi& a v& c l& l&
Đ& ng&y ch& a t& !
Nam nh&n ch&ng đ& đ& i đ&ng
Th&p đ& ch& u theo ch&ng hay ch& a ?

Nghĩa: Con trâu (Trâu) ăn gi& a v& t lúa tr& (L&), sao k& quá v&y ? Ý &, cũng đ& n tích nh& ai: Trâu, L& , Ng&y T& là b&n n& c th& i Xuân thu Chi&n Qu&c cũng & bên Tàu luôn . Còn hai ng& i có "t&o khang" v& i nhau đ& c hay không là chuy&n . . . c& a h&

En trên r&m th&ng b& xu&ng, n&m ngay đ& cán cu&c, ph& i đ&u đi nhà th&ng !: Anh &y té trên r&m th&ng té xu&ng, n&m c&ng nh& cán cu&c, ph& i b&ng, c&ng đi nhà th&ng ! Đ&n đây thì k& h&n này h& i k& t . R&m th&ng là gác l&ng, hay kho ch& a bên đ& i mái nhà ? & Huế, r&m th&ng không ph& i là ch&ng ngh& mà là n& i ch& a nh&ng đ& gia đ&ng đ&ng giá nh&ng ph& i c& nh&, vì không có l& i lên . Mu&n lên r&m th&ng, ph& i b& c thang; thân ph& tôi đã dùng r&m th&ng đ& c& t gi& nh&ng đ& c& v& a ph& i, không quý l& m . Còn n&u quý n& a thì b& vào r&ng xe, m& t th& t& th&p đ&ng b&ng g& th&t dày, có n&p đ&y, có luôn 4 bánh xe đ& đ&y vì khi&ng không n& i, n&ng quá mà ! M&t b&ng c& a r&ng xe là cái đi-v&ng, t& i t& i c& tr& i chi&u n&m ng& trên đó là kh& i lo tr&m đ& o

N& c m&t ch&m hoài không khô, răng kh& ri n& tr& i !: N& c m&t lau, th&m hoài không khô, sao kh& v&y n& tr& i ! Ch& ch&m cũng đã l&ng đ&ng trong m&y câu hò gi& g&o, mà vì n&o n&ng ai oán quá, nghe hò xong e ph& i . . b& ch&y luôn:

Hai hàng nác mát nhá máa
Cái khăn lau không ráo
Cái áo chám không khô
Công anh đá xuáng ao hồ
Quá tháa bám đá thuá mô đán chá !

Mát máy cháu báu, ai cháu cho tháu !: Mát máy mát . . đáng, ai cháu cho nái ! Chá tháu cũng có nghĩa là tái: Kêu trái không tháu: Kêu không tái trái; Vô tháu trong Tháy gòn: Vô tuát trong Sài gòn .

Má cha cái tháng vô háu: Tiên sá cái tháng đáng

Ăn tráu cái thiác: Ăn tráu (đá) trong háp, quá báng thiác . Cái cái thiác cũng đã đi vào tác ngá Huá: Uáng nác chá tàu, ăn tráu cái thiác .

"Má cha mi" là tiáng chái, lái nhiác máng rát thông đáng á Huá, đáng nghĩa vái "má cha máy" . Lái chái này ít thông đáng á nháng đáa pháng khác .

Đi xe hay đi chán xuáng ráa ? : Đi xe hay đi bá xuáng đây váy ?

Túi thúi thúi, có chá chi mô !: Tái quá, không tháy gì hát !

Rát gáo rái mà còn làm le làm gió !: Cán túi rái mà còn làm bánh, làm sang !

Ăn đái cám hán, uáng đái nác chá: Ăn tô cám hán, uáng bát nác chá (xanh) . Tác ngá Huá: Ăn láng đái, làm đái láng (làm muán gáy láng !) .

Cẩm Huệ, chị Ngọc Cẩm có chi cù k, nhng nhũ u mùi v v i lng bát cẩm ngu i, rau sng, thân chu i non, rau mùi x t nhuy n, n c lu c h n chan vô, cho chút xíu ru c, b chút ít h n xào, thêm vài trái t, đúng v i cái ít i Cẩm Huệ .

Bà Ni đi kéo gh : Hôm nay đi ăn nhà hàng . Ng i Huệ , nh t là thôn quê, thng đ n cẩm trên ph n, trên t m ng a . Không đ n trên bàn nên kh i có cái v kéo cái gh mà ng i vào bàn . Vì th , m i khi đ c đ p đi ăn quán, nhà hàng thì g i là đi kéo gh .

□

Vâng, ng i Huệ , nh t là m y o, m y m thì a ăn nói văn hoa ch nghĩa, a đa s đa l , a . . làm đầy làm láo, t c a x nh x , a nói lý nói s , nói đông nói dài . Thêm vào đó, ph i nói cho hay, khi tr m khi b ng, lúc nh t lúc khoan thì "tng" m i phê ! Cái phong cách noái l p đ l p l i c a ng i Huệ v a nh là m t cách nh n m nh, v a có v d y đ i l i v a mang nhi u ý nghĩa khác, xa xôi h n, thâm thúy h n n a.

Đ mô t cái s lạnh chanh l m, xí x n quá, lu bu l m . Ng i Huệ ít khi dùng ch l m hay ch quá mà dùng đ p ng : Cái con n , lạnh cha lạnh chanh ! M y m o gi n (nh n) m m t c m y bà ch chng mng mép Cẩm Huệ v n đôi khi chê em dâu: Răng mà h n vô phép vô t c r a hè !: Sao mà nó vô phép quá v y!

V màu s c, ng i Huệ thng có l i nói đ p ng đ nh n m nh: xanh lè lè, đ lòm lòm, đen thùi thui, vàng khè khè, tím gi t gi t (tím ng t) .

B i, cà r ch cà tang r a mà đòi làm giôn !: V y đó, tà tà, lè phè v y mà đòi làm r ! Còn n a, đ than trách ông tr i sao m a lâu quá, m y o ng i ch h trong nhà dòm ra, chép mi ng than dài than ng n: M a chi m a m a thúí đ t thúí đai !.

M t bà m tng cô con gái, m t bà ch c mô-ran cô em th mà nghe c nh là đang đ c m t bài đng giao v i v n đ u, tr m bng cũng là m t trong nhng sinh ho t đ i mái gia đình: Mi ph i suy đĩ nghĩ l i cho k ! Mi coi, là con gái con l a, đng có đng chng hay ch , cũng đng l t đ l t đ t, cũng đng có m t sa mỳ s a . B m thì qu n ng cao ng th p, t t ba t t b t đ

nuôi mình . Tau th y mi r a, tau cũng r u thúi ru t thúi gan !

Cái thông điệp cho thơ ng em trai thì: Năm t năm năm tê, mi còn l m đa l m đ m, mũi rai thò lò, ch mi n y r i, ph i bi t ăn bi t nói, bi t goái bi t m , vô khuôn vô phép . Ch mai tê m t n mi nên vai nên v , nên v nên ch ng, làm răng mi bông lông ba la hoài nh cái đ trời sông l c ch cho đ c ?!

M y ôn, khi giáo hu n con cháu, v n th ng trích d n ca dao, t c ng đ đ m thêm cho ý t ng c a mình: Đó, mi th y đó . Ai i ch ph đèn chai, th p trong C n Chánh r ng ngoài Ng Môn . Mi đ ng, mi vô h u, đ c bèu quên rá, đ c cá quên n m; thì mi l y ai mà b u b n, l y mô mà tri k !

Xa Hu đã lâu l m r i, t ngày v a bi t t p tàn đi ngh m y o Đ ng Khánh, v a ng p nga ng p ghé mu n vào (nh ng s b ch i) nh m nháp th ly cà phê đen sánh c a cà phê Ph n, n i mà các anh hùng trong thiên h v n t p n p ra vào; và cũng v a bi t đ dành ti n đ mua nh ng ti u thuy t c a T L c Văn Đoàn t i nhà sách ng H . Phong cách Hu không ít thì nhi u cũng đã phôi pha, th ng Hu cũng không m y khi có đ p đ dùng l i cho đ gi , cho kh i quên; thành ra cũng xao lãng đi nhi u .

Trong cái xao lãng b ng có ý nghĩ mu n tìm l i, nói l i ti ng nói c a th i cũ rích cũ rang nh ng đ m th m đó . Cho nên ch xin đ c ghi l i đây nh ng gì còn nh mài m i, đ g i là kh i l i chút âm thanh c a nh ng ngày x a cũ .

Phan Thnh